

De rechtspraak moet zo veel mogelijk openbaar zijn, want het publiek moet rechterlijke beslissingen kunnen controleren. Maar uit verschillende studies blijkt dat uitspraken voor mensen zonder juridische achtergrondkennis niet erg begrijpelijk zijn. Eind 2018 kaartten vier Kamerleden dit probleem aan met een motie voor begrijpelijker taal in rechterlijke uitspraken. In dit artikel bespreekt Geerke van der Bruggen in hoeverre voor de vier stellingen in die motie steun is te vinden in wetenschappelijk onderzoek.

GEERKE VAN DER BRUGGEN

is neerlandica, literatuurwetenschapper en schrijftrainer. De laatste jaren werkt zij met name veel voor de rechtspraak en sinds 2019 is zij als buitenpromovenda verbonden aan de Universiteit Utrecht.

EH...
EFFE WACHTE EDELACHTBANEN
HOE SPEL JE DAT?
PERTINENTE.. PENITENTIARE
INRI.. INRICHTING?
PENIS.. PENS.. PENI.. AH HIER!
OH OKEE! DE LIK! ZEGDATDAN!

GUS MATHIJS KLUNDER

Begrijpelijke taal in de rechtspraak

Kan door het taalgebruik in uitspraken een kloof ontstaan met de samenleving? Als burgers ontevreden zijn over de straffen die rechters opleggen, kan dat het vertrouwen in de rechtspraak aantasten. Uit onderzoek weten we dat veel burgers vinden dat rechters te mild straffen. Dit wordt ook wel de ‘punitiviteitskloof’ genoemd, omdat burgers ‘punitiever’ zijn (strenger willen straffen) dan rechters. Maar uit onderzoek blijkt ook dat burgers het meer met de rechter eens zijn als zij over dezelfde informatie beschikken als de rechter. Een recent experiment liet zien dat bepaalde

informatie een positief effect heeft, namelijk uitleg over hoe de rechter de zaak heeft moeten beoordelen. Datzelfde effect heeft ook het hebben van informatie over wat voor straffen rechters normaal gesproken in vergelijkbare zaken opleggen. Maar dit zogenaemde ‘informatie-effect’ kan alleen optreden als burgers ook daadwerkelijk begrijpen wat zij in de uitspraak lezen. Daarmee lijkt het aannemelijk dat begrijpelijke taal in uitspraken de kloof tussen de rechterlijke macht en de samenleving kan helpen verkleinen. En, omgekeerd, dat onbegrijpelijke taal in uitspraken die kloof dus op zijn minst in stand laat of misschien zelfs vergroot.

De motie-Groothuizen

Op 22 november 2018 dienden Maarten Groothuizen (D66), Stieneke van der Graaf (ChristenUnie), Chris van Dam (CDA) en Foort van Oosten (VVD) de volgende motie in bij de Tweede Kamer:

De Kamer, gehoord de beraadslaging, constaterende dat het taalgebruik dat de rechterlijke macht in uitspraken gebruikt voor veel mensen lastig te begrijpen is; overwegende dat hierdoor een kloof tussen de rechterlijke macht en de samenleving kan ontstaan; overwegende dat het wenselijk is om meer begrijpelijke taal in rechterlijke uitspraken te gaan gebruiken; constaterende dat de rijksoverheid om deze kloof met de samenleving te verkleinen het B1-taalniveau hanteert; verzoekt de regering, met de Raad voor de rechtspraak de mogelijkheden te gaan bespreken om meer begrijpelijke taal in rechterlijke uitspraken te gaan gebruiken en de Kamer per brief over deze mogelijkheden te informeren, en gaat over tot de orde van de dag.

Voldoen uitspraken op taalniveau B1?

Dit alles wijst er dus op dat begrijpelijke taal in uitspraken wenselijk is. Maar wat maakt een uitspraak begrijpelijk? Is het inderdaad voldoende als rechters hun taal vereenvoudigen en hun uitspraken op taalniveau B1 gaan schrijven, zoals de motie-Groothuizen (zie kader) van vier Kamerleden uit 2018 suggereert? Nou, dat is nog maar de vraag. Om te beginnen zijn de taalniveaus helemaal niet bedoeld om aan te duiden hoe begrijpelijk een tekst is, maar om te beoordelen in hoeverre iemand zich in een vreemde taal kan redden. Zonder enige wetenschappelijke onderbouwing wordt inmiddels breed uitgedragen dat ‘teksten op B1-niveau’ voor de meeste mensen begrijpelijk zouden zijn. Dat B1 inmiddels als standaard voor begrijpelijkheid wordt beschouwd, is vooral het resultaat van geslaagde marketingcampagnes en zeker niet van gedegen wetenschappelijk onderzoek. De bekende commerciële tools zijn niet gevalideerd en zijn het zelfs – zo blijkt uit steekproefonderzoek van de Universiteit Utrecht – erg vaak niet eens over dezelfde tekst. Dit betekent dat het oordeel van zo’n tool met een flinke korrel zout moet worden genomen.

En zelfs als we wél betrouwbaar zouden kunnen vaststellen dat een bepaalde tekst op B1-niveau is geschreven – wat dus nog maar

de vraag is – betekent dit nog niet dat we daarmee zeker weten dat die tekst ook begrijpelijk is. De bekende B1-tools meten namelijk alleen maar oppervlakkige tekstkenmerken zoals de complexiteit en lengte van woorden en zinnen. En begrijpelijkheid is van veel meer factoren afhankelijk dan van de eenvoud van de taal alleen. Een experiment waarbij alleen de taal van strafvonnissen werd vereenvoudigd, laat dat goed zien. Lezers zonder juridische achtergrondkennis beoordeelden de herschreven versies op zich wel als begrijpelijk, maar begrepen er nog steeds bar weinig van. Door de begrijpelijker taal werd juist pijnlijk duidelijk dat de vonnissen voor leken veel te weinig informatie bevatten om de redenering van de rechter goed te kunnen volgen en dat de structuur voor hen ondoorgrondelijk is. Dat roept de vraag op of het al met al mogelijk is om rechterlijke uitspraken begrijpelijk te maken voor niet-juristen. Jazeker, maar daarvoor is meer nodig. Na aanpassingen in stijl, structuur en inhoud bleek een bestuursrechtelijke uitspraak voor leken bijvoorbeeld veel beter te begrijpen. Bovendien voldeed deze versie nog steeds aan de juridische eisen.

Kwalijke neveneffecten

Is het dan misschien zelfs kwalijk als rechters hun uitspraken op B1-niveau gaan schrijven? Op zich is het natuurlijk handig als een simpele tool je snel laat zien of er nog lange zinnen en moeilijke woorden in je tekst staan. Maar bij gebruik van zo'n tool moet wel worden gewaakt voor onbe-

doeld kwalijke neveneffecten. Het streven naar teksten op B1-niveau resulteert namelijk nogal eens in onnatuurlijk simpele teksten. Lezers voelen dan haarfijn aan dat de schrijver hun intelligentie niet al te hoog inschat. Bovendien zijn dit soort teksten vaak juist niet zo duidelijk, zoals rechtenstudent Mirk Zwart als reactie op de motie-Groothuizen in een ingezonden brief in *Trouw* als volgt illustreerde:

De leiders van ons land willen het land helpen. Ze willen dat mensen rechters snappen. De leiders gaan soms te ver. Ze willen dat rechters op niveau B1 schrijven. B1 is simpel. Het heeft korte zinnen. Actieve zinnen. Eenvoudige zinnen. Dat leest makkelijk. Het is duidelijk. Maar er staat weinig informatie in. Het is niet precies. Dat is juist onduidelijk. Schrijven op niveau B1 is heel moeilijk. Het kost tijd. Daarom is dit geen goed idee van de leiders.

Dit lijkt misschien een karikatuur, maar dit tekstje komt helaas toch behoorlijk dicht bij de dagelijkse B1-praktijk. In het vorige nummer van *Tekstblad* citeerde Eric Tiggeler een aantal teksten van rijksoverheid.nl, geschreven volgens de B1-principes. Tiggeler liet overtuigend zien dat deze teksten moeilijk te begrijpen zijn, omdat de lezer zelf op zoek moet naar de verbanden tussen de zeer korte zinnen. Maar dat wisten we eigenlijk al lang. Twaalf jaar geleden wees onderzoek uit dat de versimpelde teksten in vmbo-schoolboeken nagenoeg onbegrijpelijk zijn. Wat doet het met het

Lezers zonder juridische achtergrondkennis beoordeelden de herschreven versies van strafvonnissen op zich wel als begrijpelijk, maar begrepen er nog steeds bar weinig van

Wat doen versimpelde teksten in een uitspraak met het vertrouwen in de rechterlijke macht als rechters in hun uitspraken een staaltje 'dumb it down' laten zien? Weinig goeds lijkt me

zelfvertrouwen van kinderen als zij voelen dat de schrijver de tekst speciaal voor hen zo simpel mogelijk heeft gemaakt en zij zelfs die tekst niet goed begrijpen? En – terug naar uitspraken – wat doet het met het vertrouwen in de rechterlijke macht als rechters in hun uitspraken een staaltje 'dumb it down' laten zien? Weinig goeds lijkt me.

Grote stappen in begrijpelijkheid

Ik sluit af met een reactie op het laatste punt van de motie-Groothuizen. De schrijvers lijken er namelijk van uit te gaan dat de rechtspraak er zelf weinig aan doet om de begrijpelijkheid van uitspraken te vergroten. Dat is niet het geval. Ik durf wel te stellen dat er de afgelopen tien jaar grote stappen zijn gezet, waarvan het effect nu langzaam zichtbaar wordt. De rechtspraak is bezig met een enorm veranderproces, waarbij de teksten steeds beter worden afgestemd op een publiek van leken. Door overzicht te bieden, uitleg te geven en, inderdaad, begrijpelijke taal te gebruiken, dragen rechters steeds meer uit dat zij de burger als lezer serieus nemen. Gelukkig kijkt de rechtspraak dus verder dan de B1-neus lang is.

De motie-Groothuizen is in meerdere opzichten interessant. Allereerst natuurlijk vanwege het vreemde taalgebruik. Zo beginnen de meeste zinnen met een werkwoordsvorm die in het alledaagse Nederlands bijna niet voorkomt: het participium, een vervoegde vorm van een werkwoord.

Ironisch genoeg was die vorm juist kenmerkend voor de klassieke rechterlijke uitspraak. Dat rechters nog wel eens de term 'rechtsoverweging' gebruiken als ze 'alinea' bedoelen, is een restverschijnsel uit de tijd waarin elke alinea begon met 'Overwegende dat ...'. De Hoge Raad brak eind jaren zeventig al met die traditie, waarna de 'overwegende dat'-stijl langzaam uit uitspraken verdween. Wat taalgebruik betreft is de rechtspraak dus misschien wel verder dan de politiek, die haar juist op dit punt de maat neemt.

Daarnaast illustreert de motie onbedoeld dat het bij sterk geformaliseerde teksten weinig zin heeft om individuele schrijvers aan te spreken op de begrijpelijkheid van hun taalgebruik. Rechters volgen namelijk bepaalde genreconventies als zij een uitspraak schrijven, net als de schrijvers van deze motie. Zij zien zich gedwongen hun verhaal in een bepaalde mal te gieten die van hogerhand is opgelegd. Vanaf het moment dat hun uitspraken niet (meer) aan blijken te sluiten bij het kennisniveau van beoogde lezers, verandert begrijpelijker taal daar weinig aan. In zo'n geval is het beter om een nieuwe mal te ontwerpen dan om de schrijvers aan te sporen elk afgietsel oppervlakkig bij te vijlen. ■

Bruggen, G.G. van der, 'Klare taal in uitspraken. Meer dan stijl alleen'. *Nederlands Juristenblad* 2020, afl. 28, pp. 2024-2036.
Verburg, D.A., 'De rechter tussen straattaal en jargon. Op weg naar begrijpelijke uitspraken'. In: *Ars Aequi* 2018, pp. 169-173.